

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie Corona heeft op 26 juni 2026 **mevrouw Luijckx** als getuige gehoord, die werd bijgestaan door de heer Meijers.

Voorzitter: De Kort

Griffier: Rijkers

Aanwezige leden van de commissie: Huidekooper, De Kort, Lammers, Mutluer en Poortman.

Aanvang 14.00 uur.

De **voorzitter**:

Ik open de vergadering. Het is vandaag vrijdag 26 juni 2026. Aan de orde is een openbaar verhoor door de parlementaire enquêtecommissie Corona.

Ik verzoek de griffier om mevrouw Luijckx naar binnen te leiden.

(Mevrouw Luijckx wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Van harte welkom, beiden, en mevrouw Luijckx natuurlijk in het bijzonder. Voordat we gaan beginnen, geef ik de aanwezige pers kort de gelegenheid voor een fotomoment.

(Er worden enkele foto's gemaakt.)

De **voorzitter**:

Corona was een pandemie die begin 2020 leidde tot een wereldwijde crisis. Ook voor de Nederlandse samenleving waren de gevolgen zeer ingrijpend. Het kabinet nam maatregelen die ons troffen in het dagelijkse leven. Ook de Tweede Kamer had een belangrijke rol in die besluitvorming. Als parlementaire enquêtecommissie Corona zijn wij ingesteld om tot een grondige, breedgedragen terugblik op die coronaperiode te komen namens de Tweede Kamer, om te leren voor een eventuele volgende pandemie of langdurige crisis.

Mevrouw Luijckx, u bent opgeroepen als getuige. U bent overigens ook de jongste getuige die de parlementaire enquêtecommissie heeft opgeroepen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

We hebben u juist in deze week opgeroepen, omdat we deze week de scholensluiting en de impact op kinderen en jongeren als hoofdthema hebben. Daarbij kunt u als voormalig voorzitter van het LAKS natuurlijk niet ontbreken. Heel fijn dat u er bent. U heeft ervoor gekozen om de belofte af te leggen. Daarmee bevestigt u de gehele waarheid en niets dan de waarheid te spreken. Ik wil u verzoeken om te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de mevrouw Luijckx de belofte af.)

De **voorzitter**:

Dan staat u nu onder ede. U mag plaatsnemen.

Heeft u, voordat we gaan beginnen aan dit openbare verhoor, nog vragen aan de commissie?

Mevrouw **Luijckx**:

Nee, het is me duidelijk.

De **voorzitter**:

Oké, heel fijn. Dit verhoor zal worden afgenomen door collega Poortman en mijzelf, en het kan zijn dat collega Mutluer een enkele aanvullende vraag stelt. We hebben veel te vragen, dus laten we beginnen.

Voor het eerste onderwerp geef ik graag collega Poortman het woord.

De **voorzitter**:

Oké, heel fijn. Dit verhoor zal worden afgenomen door collega Poortman en mijzelf, en het kan zijn dat collega Mutluer een enkele aanvullende vraag stelt. We hebben veel te vragen, dus laten we beginnen.

Voor het eerste onderwerp geef ik graag collega Poortman het woord.

De heer **Poortman**:

Voorzitter, dank u wel. Ook namens mij van harte welkom, mevrouw Luijckx. Ik moest in aanloop naar dit gesprek denken aan: we zijn allemaal ervaringsdeskundige scholier en we zijn ook allemaal ervaringsdeskundige corona. Dat hebben we allemaal meegemaakt, maar in u komen die beide samen. Het is dus goed om u te spreken vandaag. Ik ben allereerst eigenlijk heel benieuwd hoe het was om in die periode scholier te zijn.

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, dat was heel erg gek natuurlijk. Net zoals bij iedereen in het land, staat je leven opeens stil. Dat is best ingewikkeld in een tijd dat je eigenlijk juist uit je vertrouwde omgeving weg wilt gaan, jezelf wilt ontdekken en je eigen identiteit wilt vinden. Het is heel gek dat je dan opeens thuiszit, naar een beeldscherm aan het kijken bent en daar de meeste tijd doorbrengt.

De heer **Poortman**:

Voor mijn beeld: hoe oud was u precies toen de pandemie begon?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik was 16.

De heer **Poortman**:

En heeft u het op verschillende manieren ervaren? Ik was toen al geen scholier meer, maar als ik dat bij mezelf omhoog probeer te halen, kan ik me voorstellen dat het misschien in het begin lekker voelt om een periode vrij te zijn. Hoe heeft u dat gezien? Heeft die ervaring zich ontwikkeld gedurende de pandemie?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk over het algemeen ... Ik was examenkandidaat dat jaar. Dat jaar vielen ook de examens uit. Wellicht komt dat nog ter sprake. In het begin was het natuurlijk fijn. Dat waren ook de geluiden die wij destijds terughoordten bij het LAKS-bestuur, namelijk dat het aan het begin natuurlijk best wel fijn is dat je lekker lang in bed kan blijven liggen en dat het allemaal niet hoeft. Maar op den duur hoorden we toch wel dat het echt uitzichtloos werd. Dat is ook wel iets wat ik bij mezelf op den duur ervaarde, zo van: goh, het duurt wel heel lang.

De heer **Poortman**:

Dat kan ik me voorstellen. Hier viel ondertussen het glas water van de voorzitter om, maar we zullen toch even moeten loslaten wat er hier gebeurt. U noemde de examens al even. Hoe keek u er in die tijd naar dat de examens niet doorgingen?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, vanuit het LAKS waren we daarbij betrokken. Ook als bestuurslid was ik erbij betrokken dat die examens niet doorgingen. Dat was natuurlijk heel erg gek. De laatste keer dat de examens niet doorgingen, was in 1944, volgens

mij. Het is heel erg uniek om dat mee te maken als examenkandidaat, en ook best jammer.

De heer **Poortman**:

Ja, dus dat loopt dan misschien een beetje door elkaar heen.

Mevrouw **Luijckx**:

Ja.

De heer **Poortman**:

Eenzijds is er het historisch besef, zo van "dit is een unieke gebeurtenis" en anderzijds dus ook spijt dat het iets is dat u de rest van het leven zult moeten missen. Maar ik begrijp ook dat u zich toen wel in dat voorstel kon vinden.

Mevrouw **Luijckx**:

Vanuit het LAKS hebben we in die week veel overleg gehad, met de minister, met de sector. Het was ook de tijd dat we een brede enquête hebben uitgezet onder scholieren. Daar hebben destijds 16.000 eindexamenkandidaten binnen een paar dagen op gereageerd. Vanuit daar was inderdaad wel de algehele consensus – heel veel scholieren vonden het toch ook spannend en er waren toen natuurlijk ook nog veel regionale verschillen in het land – dat dat de optie was waar wij ons als LAKS konden vinden.

De heer **Poortman**:

Ik heb toevallig ook een vraag over die enquête. Ik spring dus even door mijn vragen over dit onderwerp heen, omdat u het nu zelf ter sprake brengt. Wat kwam er uit die enquête die u heeft uitgezet?

Mevrouw **Luijckx**:

Dan doelt u specifiek op de enquête over de ...

De heer **Poortman**:

Ja, samen met het CJP heeft u een enquête gedaan. Of bedoelde u een ander onderzoek?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, ik bedoelde echt een eigen onderzoek, dat we destijds hebben uitgezet

als LAKS zijnde. Wij wisten dat het in die week zou gaan over het eindexamenbesluit.

De heer **Poortman**:

Oké.

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, dus dat is een andere enquête, denk ik.

De heer **Poortman**:

Een andere enquête. Dit ging over het welzijn van leerlingen in coronatijd. Dat was een enquête met het CJP. Dat is een andere enquête dus.

Mevrouw **Luijckx**:

Klopt.

De heer **Poortman**:

Wat is u het meest bijgebleven? Als we even het blokje herinneringen aan de coronatijd afsluiten, wat is u dan het meest bijgebleven uit die tijd?

Mevrouw **Luijckx**:

Wat mij van de gehele pandemie en mijn voorzitterschap van het LAKS het meest is bijgebleven, zijn toch de hartverscheurende signalen die je krijgt van leerlingen die thuiszitten, de mails die je ontvangt waarin leerlingen aangeven het echt als een hele uitzichtloze periode te ervaren en daarin een enorme eenzaamheid te hebben. We hebben natuurlijk daarna ook nog alle onderzoeken gezien over dat angststoornissen en eetstoornissen toenamen, en dat mensen sombere gedachten hadden. De persoonlijke mails die wij daarover ontvingen en de berichten daarover die ons via sociale media bereikten, zijn mij wel heel erg bijgebleven, naast dan dat examenbesluit, wat natuurlijk het meest historische van die periode was.

De heer **Poortman**:

Ik kan me dat wel voorstellen. Het lijkt me ook heftig om die signalen van leeftijdsgenoten mee te krijgen. Begrijp ik dan ook goed dat mensen het LAKS dus ook als een kanaal zagen om deze signalen kenbaar te maken?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, zeker. Wellicht even ter context: het LAKS-bestuur bestaat uit zeven scholieren van verschillende onderwijsrichtingen van verschillende niveaus.

Naast het bestuur werken er een aantal medewerkers voor het LAKS, die ook het klachteninformatiecentrum beheren. Dat is inderdaad een plek waar leerlingen vragen kunnen stellen, bijvoorbeeld: goh, mijn school doet nu dit; hoe zit dat precies en mag dat wel? Dat werd ook zeker tijdens de pandemie veel gebruikt. Ja.

De heer **Poortman**:

Hoe is dan de follow-up van dat soort signalen? Zijn jullie dan vooral een klankbordgroep of een uitlaatklep of hebben jullie ook wegen om die signalen vervolgens te adresseren?

Mevrouw **Luijckx**:

We hebben daar wel wegen toe. Allereerst staan wij natuurlijk naast de scholier die ons benadert. Soms is dat alleen maar even om het hart te luchten. Als er echt iets is bij zo'n school of als we echt zien dat ... Veel later in de pandemie – daar zullen we misschien nog over spreken – hebben we bij de tweede opening in 2021 wel gezien dat er ook scholen waren die daar geen gehoor aan gaven. Daarbij zijn we toen wel gaan bekijken: hoe gaan we daarmee om? Daarvoor hebben we contacten met het ministerie van Onderwijs, maar ook met de VO-raad. Dus er wordt wel wat mee gedaan, ja.

De heer **Poortman**:

Dat is helder. Dit zijn signalen die bij u binnenkomen en u heeft een enquête uitgezet. Meer in het algemeen: hoe zag u de rol van het LAKS in de coronatijd? Zag u de noodzaak om extra activiteiten te ontwikkelen of om LAKS op een nieuwe manier vorm te geven in die coronatijd? Hoe zijn jullie daarmee omgegaan?

Mevrouw **Luijckx**:

Ook voor ons was het schakelen en ook voor ons was het voor het eerst dat wij dingen in die mate digitaal deden. We hebben daar dus enorme stappen in gezet. Naast dat bestuur van scholieren, bestaat het LAKS als vereniging. De leden zijn leerlingenraden. Wij hebben dus heel veel contact met eigenlijk bijna alle leerlingenraden in het land, in ieder geval met die die aangesloten zijn bij het LAKS. De leerlingen daarvan zijn ook echt de voelsprietten van hun school. We hebben inderdaad redelijk snel bepaalde opiniegroepen opgezet om toch input te vergaren. We hebben een aantal keren enquêtes uitgezet. Dat ging om rond de 40.000 à 50.000 respondenten. Dus ook op die manier probeerden we echt bij de leerlingen zelf op te halen wat er speelde. Als belangenorganisatie moet je je er heel bewust van zijn dat er

jongeren zijn die sneller zelf aan de bel trekken en die wellicht mondiger zijn, maar dat er vaak ook een groep is die misschien niet zo snel naar een organisatie toestapt. We hebben met die enquêtes dus geprobeerd om echt te peilen wat leerlingen nou zelf vonden.

De heer **Poortman**:

Kreeg u een beetje zicht op dat verschil tussen leerlingen? Laten we ze, met het risico op stigmatiseren, "kwetsbare leerlingen" of "leerlingen met een kwetsbare achtergrond" noemen. Kreeg u zicht op die groepen via die enquêtes?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, we kregen daar wel zicht op. Het moeilijke is ook dat het heel moeilijk is om een generiek verhaal te vertellen over hoe leerlingen die pandemie hebben beleefd, omdat er zo veel verschillen waren. In algemene zin was het, denk ik, een periode dat jongeren heel erg solidair moesten zijn met de rest van de samenleving.

De heer **Poortman**:

Hoe ziet u dat? Wat bedoelt u daarmee?

Mevrouw **Luijckx**:

Nou, het was een virus waar wij relatief niet zo ziek van werden, los van het feit dat er natuurlijk ook situaties zoals long covid zijn. Wij werden weinig ziek van het virus, in ieder geval niet ernstig ziek, maar je bent wel heel erg gehouden aan de maatregelen. Dus ik vind echt dat jongeren destijds een enorme solidariteit hebben getoond in thuisblijven, in je vrienden niet zien en in uiteindelijk niet naar school gaan. Dat heeft natuurlijk uiteindelijk echt zijn tol geëist. Het is namelijk een fase van je leven waarin je zelfstandigheid ontwikkelt en je identiteit vindt. Het is juist een periode waarin je je af wilt zetten tegen je eigen omgeving en wellicht tegen je ouders, en waarin je naar school wilt gaan, leeftijdsgenoten wilt ontmoeten en iets wilt doen wat misschien niet mag. Dat dat opeens niet meer kan, is ontzettend ingewikkeld. Ik denk ook echt dat je daarin verschil ziet tussen jongeren die die fysieke vorming wel hebben gehad en de jongeren die die niet hebben gehad en die toch veel in bed lagen, wellicht. Het blowen onder jongeren nam bijvoorbeeld enorm toe.

De heer **Poortman**:

Even op dat punt van de solidariteit, want het triggert me wel wat u zegt. Ik

ben benieuwd hoe u dat ziet. Die maatregelen worden genomen. Je kunt dat enerzijds benaderen als "we worden beperkt", maar werd dat meteen ook al benaderd vanuit het gegeven "er wordt solidariteit van ons gevraagd"? Was dat een thema voor jongeren?

Mevrouw **Luijckx**:

Aan het begin niet, denk ik. Aan het begin was het heel erg relaxed. Dat was ook het geluid dat wij over het algemeen hoorden. Er was een kleine groep heel erg in paniek. Het was net de periode van de laatste schoolexamens richting dat eindexamen. Zij hadden echt wel de paniek van: hoe gaan we dit nu doen? Maar over het algemeen was het, zoals u net ook zei, ontzettend relaxed om, nou ja, langer in bed te kunnen blijven liggen. Er waren ook leerlingen die een periode geen onderwijs hebben gehad, omdat dat helemaal opgestart moest worden.

De heer **Poortman**:

Later werd dat punt van solidariteit – er wordt wel een beroep op onze solidariteit gedaan – wel een signaal?

Mevrouw **Luijckx**:

Zeker, zeker. Dat nam gedurende de crisis heel erg toe. Daar hebben we het ook heel erg veel over gehad, ook met andere jongerenorganisaties.

De heer **Poortman**:

Helder. Ik denk dat dit op een andere manier nog wel ter sprake zal komen. Dank voor nu. Over dit onderwerp heb ik verder geen vragen.

De **voorzitter**:

Nee, ik heb zelf over dit onderwerp ook geen aanvullende vragen. Collega Mutluer, heeft u die nog?

Mevrouw **Mutluer**:

Ik heb één verhelderende vraag als het mag. Die heeft betrekking op het aantal scholieren dat jullie wisten te bereiken. U noemde net dat jullie wat enquêtes opzetten, opinies. Het aantal van 40.000 tot 50.000 scholieren kwam even ter sprake. Maar wat was nou eigenlijk het bereik van LAKS aan het begin en later?

Mevrouw **Luijckx**:

Goede vraag. Ik denk dat dat heel erg toenam. Echt allerlei scholieren wisten

ons te bereiken, van het praktijkonderwijs in Delfzijl tot een categoriaal gymnasium in Voorburg. Daar moet je je ook heel erg bewust van zijn. Maar leerlingen bereikten ons zeker direct. We zagen in het begin ook die ongelijkheid; niet iedereen had namelijk toegang tot een digitaal leermiddel. Het praktijkonderwijs had echt hele andere vraagstukken dan andere leergroepen of andere kinderen uit andere gezinnen. Dus dat bereik nam gedurende de crisis toe, denk ik, zeker in dat tweede jaar van mijn bestuursperiode.

Mevrouw **Mutluer**:

U zegt daarmee: kwantitatief zagen we een toename en kwalitatief zagen we dat de input van de scholieren kon verschillen als je keek naar hun opleidingsniveau. Laten we dat er even heel kort uit pakken. Hoeveel scholieren hebben jullie naar schatting daadwerkelijk kunnen bereiken?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat durf ik echt niet te zeggen. Rondom die examenperiode was dat best wel veel, want 16.000 respondenten is een redelijk aantal. Dat geldt zeker voor die periodes waarin er enquêtes met 40.000 bruikbare respondenten en een paar enquêtes met 50.000 bruikbare respondenten waren. Wij waren als LAKS niet gewend dat zo veel leerlingen ons wisten te vinden. We hebben daarin ook geprobeerd om samenwerkingen op te zoeken, bijvoorbeeld met digitale platforms, zoals NOS Stories, maar ook andere grote nieuwskanalen die veel gevolgd worden door jongeren. Dat deden we zeker ook om duidelijke informatie te geven later in de crisis. Maar ik durf daar geen cijfer van te geven.

Mevrouw **Mutluer**:

Oké. Dan laat ik het voor nu hierbij.

De **voorzitter**:

Dan kunnen we naar het volgende onderwerp. Ik wil het met u hebben over de rol van de Tweede Kamer en het kabinet in de coronabesluitvorming. Als Landelijk Actie Komitee Scholieren had u, en zeker in uw rol, contact met leden van de Tweede Kamer en met de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs, die hier vanochtend gehoord is. Laten we beginnen bij de Tweede Kamer. Hoe verliep het contact met leden van de Tweede Kamer?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat gebeurde eigenlijk ook al voor corona; dat is goed om te melden. Het

LAKS is ook gewoon een lobbyorganisatie, die soms samen optrekt met andere jongerenorganisaties. Zeker rondom het onderwijs zijn we een lobbypartij. Dat betekent dat er met leden van de commissie OCW van uw Kamer geregeld contact is. Het verschilt een beetje per partij in hoeverre zij openstaan voor een 17-jarige belangenbehartiger, maar in algemene zin was er zowel met coalitie- als oppositiepartijen goed contact. Tijdens de pandemie was dat ook het geval, zeker rondom commissiedebatten. Dan stuur je als lobbyorganisatie brieven en probeer je hun natuurlijk informatie te geven. Dat contact nam, denk ik, tijdens de pandemie wel af en het contact met het ministerie nam toe.

De **voorzitter**:

U geeft aan dat er ook voor corona al veel contact was. Het nam af, zei u.

Mevrouw **Luijckx**:

Dat denk ik wel. Ik denk dat je in die crisissituatie zag dat er inderdaad op hele korte termijn besluiten genomen moesten worden, dat dat vaak door het kabinet gebeurde en dat er daarna met de Kamer over werd gesproken. In algemene zin nam mijn contact af, in ieder geval met de leden van de coalitiepartijen in de OCW-commissie.

De **voorzitter**:

Op welke momenten was er wel contact?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, als er commissiedebatten waren. Op den duur hadden wij als LAKS ook een mening over het sluiten van de scholen. Daar komen we ongetwijfeld nog over te spreken. Maar bijvoorbeeld over de besluiten over de eindexamens, zowel over de centraal schriftelijke examens in 2020 als die in 2021, is veel in de Kamer gesproken, zeker over die tweede. Daar was mijn achterban overigens niet altijd blij mee, want dat het besluit elke keer werd uitgesteld, bracht ook heel veel onzekerheid met zich mee. Maar rondom die debatten was er natuurlijk veel contact. Er waren destijds ook Kamerverkiezingen. Toen is er ook contact geweest met verschillende lijsttrekkers.

De **voorzitter**:

U gaf al aan dat het contact met Kamerleden tijdens de pandemie afnam ten opzichte van de periode daarvoor. Heeft u daar nog verklaringen voor?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik hoop dat u die vindt als commissie. Ik zou niet weten wat ... Voor zover ik daarover iets kan concluderen, is dat dat het kabinet in een hele korte periode besloot en dat het daarover achteraf verantwoording aflegde aan de Kamer. Ik heb geen zicht op hoeveel bewegingsruimte daar nog in zat.

De **voorzitter**:

Welke rol had de Kamer in de besluiten om scholen te sluiten?

Mevrouw **Luijckx**:

De Kamer had daar wat mij betreft een rol in, ook om besluiten van het kabinet terug te draaien. Maar zeker als je het hebt over die eerste scholensluiting, denk ik dat de Kamer daar in dat weekend een beperkte rol in had. In de periode daarna, zeker bij de tweede en de derde scholensluiting, speelde de Kamer wel een vrij grote rol.

De **voorzitter**:

Maar u zegt: besluiten terug te draaien. Kan ik daaruit opmaken dat er een rol achteraf was voor de Kamer, in ieder geval vanuit uw waarneming?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja.

De **voorzitter**:

Ja.

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, met betrekking tot allerlei zaken waarover het kabinet sprak. Er was natuurlijk ook nog de tijd van de avondklok. Die bespreekt u volgens mij ook nog in een van de weken. Die tijd is ook na een debat in de Kamer nog gewijzigd.

De **voorzitter**:

Ja, oké. Dan wil ik het met u hebben over het kabinet en in het bijzonder de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs. Hoe verliep dat contact?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat contact was er al voordat de pandemie uitbrak. Sowieso is er ambtelijk heel veel contact tussen het LAKS en het ministerie, eigenlijk op allerlei verschillende dossiers. Als bestuur zijnde spraken we voor de pandemie een

paar keer per jaar met de minister. Tijdens de pandemie nam dat contact heel erg toe, wat betekende dat ik zelf veel direct contact had met de heer Slob.

De **voorzitter**:

Dus in tegenstelling tot de Kamer, waarmee het contact afnam, nam het contact met de minister juist toe.

Mevrouw **Luijckx**:

Klopt.

De **voorzitter**:

Op welke momenten was er contact?

Mevrouw **Luijckx**:

Op heel veel verschillende momenten in die crisis. Er was best wel een duidelijke structuur in hoe de minister dat deed. Hij had persoonlijk ook wel een visie op hoe dat ingevuld zou moeten worden. Eigenlijk hadden we voor elke persconferentie een bestuurlijk overleg. Dat betekende dat we als LAKS konden reageren op een voorgenomen besluit. Soms was er nog een bepaalde bewegingsruimte in een besluit. Wij kregen dan dat voorgenomen besluit onder embargo te horen. Dat gaf ons als organisatie weer de tijd om bepaalde informatievoorziening klaar te zetten op onze website en socialmediakanalen. Verder was er natuurlijk tussendoor ook heel veel contact. Ik ben de minister ook veel dank verschuldigd dat hij altijd de telefoon opnam of in ieder geval terugbelde als wij op den duur tijdens de crisis zeiden: goh, wordt dit geluid wel voldoende meegenomen in bepaalde besluitvorming? En natuurlijk, als je weet dat er in het Catshuis gesproken wordt over het onderwijs of als je weet dat er een bepaald kantelpunt aan zit te komen, zoek je ook contact met elkaar. Dat gebeurde overigens wederzijds. De minister belde mij dus ook.

De **voorzitter**:

U heeft het over een duidelijke structuur en een bestuurlijk overleg. Kunt ons beschrijven wie daar aan tafel zaten?

Mevrouw **Luijckx**:

Verschillende partijen. Het onderwijs is een hele brede polder, heb ik geleerd in mijn bestuursperiode. Dus dat waren in ieder geval de vakbonden. Er waren dus een paar vakbonden aanwezig, de Algemene Onderwijsbond, CNV

Onderwijs, FvOv, een wat kleinere bond, maar ook de sectorraden, dus de PO-Raad en de VO-raad. U sprak de heer Rosenmöller eerder deze week. Verder waren er vertegenwoordigers aanwezig, waaronder het LAKS.

De **voorzitter**:

Ik vroeg net al: op welke moment was er contact? Kunt u dat nog nader toelichten? Was dat dan richting besluitvorming? Op welke momenten vonden die bestuurlijke overleggen plaats?

Mevrouw **Luijckx**:

Nou, ter illustratie: er vond nog een bestuurlijk overleg plaats op oudjaarsdag 2020. Dat laat, denk ik, zien dat er op heel veel momenten, ook vanuit OCW, echt geprobeerd werd om de sector te betrekken. Eigenlijk was er voor elke persconferentie contact. Als er een OMT-advies was, hadden we een bestuurlijk overleg. Ja, er waren echt wel een paar vaste momenten in die weken waarop we elkaar spraken. Verder was er ook elke week ambtelijk overleg, waar in mijn geval de directeur voortgezet onderwijs bij betrokken was, en ook al die sectororganisaties. Dan hadden we het meer over de praktische uitdagingen.

De **voorzitter**:

En waren die bestuurlijke overleggen op de vaste momenten vooral informatief of was er ook nog ruimte voor u en voor de anderen die aan tafel zaten om besluitvorming te beïnvloeden?

Mevrouw **Luijckx**:

Het verschilde, denk ik, heel erg per moment in hoeverre het kabinet al een besluit had genomen. Soms was er nog wel een bepaalde bewegingsruimte en soms was het inderdaad meer informatief. In het begin gebeurde dat telefonisch en op den duur was er een digitaal videoplatform dat gebruikt kon worden. Dan kreeg iedereen de gelegenheid om te reageren. Dat ging eigenlijk altijd in hele goede harmonie. Ik kijk dus eigenlijk zeer positief terug op al dat contact met de sector.

De **voorzitter**:

We hebben hier vanochtend ook toenmalig minister Slob gehoord. We hebben het onder andere over de scholensluitingen gehad. Welke indruk had u van de minister rondom die besluitvorming over de scholensluitingen?

Mevrouw **Luijckx**:

Op welke scholensluiting doelt u?

De **voorzitter**:

Dat laat ik eigenlijk aan u. Er waren er drie.

Mevrouw **Luijckx**:

Ja. Bij de eerste scholensluiting was het LAKS niet betrokken. Ik heb afgelopen week gehoord dat er op vrijdag 13 maart een overleg met de heer Van Dissel was, waarin in principe ... Het land ging op slot, maar de scholen bleven open. Dat weekend is er besluitvorming geweest in het Catshuisoverleg en later. Wij hebben dat weekend alleen kort ambtelijk overleg gehad. En verder over de scholensluiting: ja, de tweede scholensluiting zat eraan te komen. Wij hebben als LAKS wel geprobeerd om er in ieder geval voor te zorgen dat het kabinet op de hoogte was van de gevolgen die zo'n beslissing zou kunnen hebben. In mijn herinnering deelde de heer Slob destijds altijd, ook als ik hem daarover sprak, met mij de visie dat als het mogelijk was, de scholen altijd open moesten blijven.

De **voorzitter**:

En die derde scholensluiting?

Mevrouw **Luijckx**:

Toen zat ik niet meer in het bestuur van het LAKS.

De **voorzitter**:

U heeft vanuit de contacten die u had mogelijk ook breder inzicht in het kabinet kunnen krijgen. U geeft aan dat u vanzelfsprekend vooral contact had met minister Slob, maar heeft u een indruk van hoe de positie van het onderwijs breder in het kabinet werd beschouwd?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat is moeilijk te zeggen. Het was in eerste instantie een gezondheidscrisis. Ik had inderdaad wel contact met andere ministeries. Er was ook wel wat bestuurlijk contact met andere ministers en staatssecretarissen, maar ik denk dat in algemene zin de focus in het kabinet lag op: hoe zorgen we ervoor dat de druk op de ziekenhuizen behapbaar blijft? Het was niet zozeer dat het onderwijs daarmee niet belangrijk gevonden werd, maar het had geen prioriteit; er werd gestuurd op de ziekenhuizen.

De **voorzitter**:

"Het had geen prioriteit."

Mevrouw **Luijckx**:

Naar mijn idee had het prioriteit als het verantwoord kon. Zeker toen in december 2020 was dat niet meer het geval. Dat werd in ieder geval geadviseerd. Toen hebben we daar voor het primair onderwijs, ondanks dat dat formeel niet in onze, ehm, ruimte van de organisatie viel, dingen van gevonden, omdat er destijds toch wel gezegd werd: het is ook de bedoeling om reisbewegingen van ouders af te laten nemen. In die zin denk ik: ik hoop dat daar meer redenen aan ten grondslag hebben gelegen – wellicht heeft u dat vanmorgen met de minister besproken – want wij vonden het wel zorgelijk dat dat soort argumenten werden aangedragen.

De **voorzitter**:

U gaf zojuist aan dat minister Slob pleitbezorger was van het openhouden van scholen. Toch bent u ook in uw bestuursperiode twee keer geconfronteerd met een scholensluiting. Hoe ging dat overleg? Hoe werd daarop gereflecteerd binnen dat bestuurlijk overleg?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, heel wisselend. Zeker bij die tweede scholensluiting zagen we wel verschillen tussen onderwijspartijen in hoe die daarop reageerden. De bonden vertegenwoordigden daar een andere groep dan ik. Het was mijn rol om daar 1 miljoen scholieren te vertegenwoordigen, een generatie die geen stemrecht heeft, maar wel recht op een stem. Wij hebben daar heel erg gepleit voor het zoeken naar het uiterste wat mogelijk was om die scholen open te houden. We wisten toen al wat de gevolgen waren van de eerste scholensluiting. Er was in de zomer van 2020 echt al informatie over de gevolgen van de eerste scholensluiting. Er was ook echt al informatie van onderzoeken uit het buitenland. Dus we hebben het echt geprobeerd rondom die tweede scholensluiting, zo van: zorg er nou voor dat die scholen open kunnen blijven; al is het in aangepaste vorm, al is het minder, maar zorg ervoor dat niet weer alle jongeren naar huis worden gestuurd. Uiteindelijk was het aan de minister om een balans te vinden tussen die sectororganisaties. Uiteindelijk heeft hij ook altijd toegelicht wat de afweging was van het kabinet. Wij konden begrijpen dat hij daarin uiteindelijk ook die afweging moest maken met zijn collega's.

De **voorzitter**:

Helder. Dank voor die toelichting. Ik heb op dit onderwerp geen aanvullingen, maar ik kijk even naar collega Poortman.

De heer **Poortman**:

Ik heb nog wel een informerende vraag. We hebben de crisisstructuur en allerlei crisioverleggen in kaart gebracht. U zat er in die tijd dicht op, dus u heeft vast het begrip "Catshuisoverleg" voorbij zien komen. Vervolgens werd er een besluit genomen in de ministeriële commissie. U zegt dat u vaak op tijd werd geïnformeerd over een besluit dat genomen was. Kunt u aangeven waar in die tijdlijn dat ongeveer was?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat verschilde heel erg per situatie. Soms was er inderdaad op die zondag afstemming met die minister of was er tussentijds contact. Dat formele bestuurlijke ...

De heer **Poortman**:

Tijdens die overleggen was er dan soms contact?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, op die zondag of op de zaterdag ervoor. In algemene zin was dat bestuurlijk overleg vaak op de dag van de persconferentie rond het middaguur. Dat verschilde dus heel erg per situatie. Bij sommige persconferenties werd er natuurlijk niks veranderd aan de situatie van het onderwijs. Dan had het meer een informatief karakter en was het een moment om ervaringen en signalen te delen. Op andere momenten was het wel een manier om nog te kijken of er iets van bewegingsruimte in dat besluit zat.

De heer **Poortman**:

Precies. Als u tijdens zo'n Catshuissessie, of in ieder geval daaromheen op die zondag, werd gebeld, werd er dan ook specifiek gevraagd naar uw input in aanloop naar een besluit en naar jullie visie?

Mevrouw **Luijckx**:

Zeker. Als dat contact er was, was er vanuit de minister altijd echt interesse om even te toetsen, zo van: goh, hoe reflecteren jullie hierop als LAKS en hoe kijken jullie hiernaar? Het was voor ons natuurlijk ook een manier om terug te koppelen wat wij vanuit onze achterban hoorden. Ik kan niet

inschatten in hoeverre een besluit dan al genomen was of niet. Op sommige momenten lekte het natuurlijk al vrij snel uit na die Catshuisoverleggen en had ik niet het idee dat daar nog heel veel ruimte in zat.

De heer **Poortman**:

Helder op dit punt. Dan heb ik verder geen vragen. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Collega Mutluer heeft u nog aanvullingen op dit onderwerp?

Mevrouw **Mutluer**:

Ik wil wat nadere toelichting op uw uitspraken over die bewegingsruimte. Er vonden formele gesprekken plaats waarin u input kon leveren, maar ik kan me best voorstellen dat er ook informele momenten waren waarop u om input gevraagd werd. Kunt u daar iets over zeggen?

Mevrouw **Luijckx**:

In sommige gevallen werd ons om input gevraagd en op andere momenten moest je zelf input leveren als er niet om gevraagd werd. Dat is ook de taak van een jongerenorganisatie. Ehm ... Ja, ehm ... Wij deden dat naar eer en geweten op basis van wat wij hoorden. Ik weet niet helemaal waar u naar op zoek bent.

Mevrouw **Mutluer**:

Ik ben op zoek naar die bewegingsruimte. Wanneer was die bewegingsruimte er in uw beleving?

Mevrouw **Luijckx**:

Nou, ik denk bijvoorbeeld dat er in het examenbesluit nog heel veel bewegingsruimte was, zeker op den duur. Als je het hebt over de centraal schriftelijke examens van 2021, dan was daar echt nog bewegingsruimte. Maar bijvoorbeeld bij de scholensluiting had ik niet het idee dat als dat eenmaal besloten was binnen het kabinet, wij daarin het verschil konden maken. Dan moet je ook beseffen dat wij een deelbelang binnen het onderwijs vertegenwoordigden. Het was een gezondheids crisis. Dan kan je dus erg je best doen, maar op den duur moet je er dan ook met z'n allen de schouders onder zetten in heel de sector en bekijken: goh, hoe geven we hier zo goed mogelijk vorm aan en welke risico's zien wij bij dit besluit? Bijvoorbeeld ten aanzien van de naleving van die 1,5 meter, kunt u zich

voorstellen dat dat best een uitdaging is met jongeren. Nou ja, dan heb je het daarover. Hoe richten we dat zo goed mogelijk in?

Mevrouw **Mutluer**:

Dat bracht u in, gevraagd en ongevraagd, begrijp ik. Wat was dan uw indruk van de mate waarin minister Slob, die hier dus vanochtend ook aanwezig was, invloed had op de scholensluitingen; laten we die dan nemen.

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat hij binnen het kabinet invloed had op de ruimte die er was ... Maar laat ik daarbij wel zeggen dat naar mijn idee de OMT-adviezen en de medische inzichten daarin leidend waren. Ik ben ervan overtuigd, en dat is destijds altijd uit het contact met de heer Slob gebleken, dat hij ontzettend zijn best heeft gedaan om het onderwijs daarin te vertegenwoordigen, maar daarbij moet ook niet vergeten worden dat er ook onzekerheden waren binnen de onderwijssector. Ik was het ook niet altijd eens met die sectororganisaties. Daarmee verschilden wij af en toe ook heel erg van mening. De minister heeft er uiteindelijk ook een balans in moeten zoeken. Dus binnen die onderwijspolder waren er al verschillen. Ik kan me voorstellen dat er grote verschillen waren tussen OCW, VWS en AZ.

Mevrouw **Mutluer**:

Maar om mijn vraag even anders voor te leggen: had u de indruk dat de minister, in dit geval de minister die verantwoordelijk was voor het p.o. en het vo, een grote rol speelde in het kabinet bij de besluiten over het onderwijs?

Mevrouw **Luijckx**:

In de besluiten over het onderwijs had hij zeker een grote rol.

Mevrouw **Mutluer**:

Waar bleek dat uit? Dat is mijn laatste vraag.

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk allereerst – maar dat zult u ongetwijfeld vanmorgen besproken hebben – dat wanneer het onderwijs op de agenda stond, de heer Slob daarbij aanwezig was. Zoals ik hem heb leren kennen in die periode, schroomt hij dan niet om het belang van het onderwijs uit te dragen.

Mevrouw **Mutluer**:

Had u de indruk dat dat effectief was?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat verschilde per situatie. Dat lag er natuurlijk ook aan dat er af en toe gewoon hele duidelijke OMT-adviezen waren, die niet veel bewegingsruimte gaven. Dan kun je, in mijn optiek, ontzettend je best doen als vakminister, maar dan waren die adviezen vaak leidend, in mijn herinnering.

Mevrouw **Mutluer**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

U noemde net al even de tegenstellingen in de onderwijssector. Die komen later in het verhoor nog aan bod. Dan gaan we nu naar het volgende onderwerp. Daarvoor geef ik graag collega Poortman het woord.

De heer **Poortman**:

Dank u wel. U heeft al een paar keer gerefereerd aan de scholensluiting en u heeft ook al wat inzichten op dat punt gedeeld. We gaan wat verder in op dit onderwerp, met het risico dat we in herhaling vallen, maar voor het beeld dat we willen vormen van die scholensluitingen, is het toch goed om dat gewoon even met elkaar te verkennen. U heeft in onze eerste interactie al verteld hoe het was om als scholier die periode door te maken. Ik ben ook nog wel benieuwd hoe het was om op afstand onderwijs te krijgen.

Mevrouw **Luijckx**:

Dat verschilde enorm. We kregen daar echt hele verschillende signalen over terug. Allereerst denk ik dat we in onze hele samenleving ontzettend trots mogen zijn op alle mensen die in het onderwijs werken en die in hele korte tijd onwijze veranderingen hebben doorgevoerd om dat online te organiseren. Daar heb ik grote bewondering voor. Aan de andere kant moeten we ook concluderen dat er grote verschillen zijn in onze samenleving, bijvoorbeeld als je het hebt over kansenongelijkheid. De eerste die wij destijds als LAKS doorkregen, was toch bijvoorbeeld hoe erg de thuissituaties van mensen verschillen. Er zijn verschillen in met broertjes of zusjes op een kamer slapen en in überhaupt een laptop of tablet tot je beschikking hebben om dat onderwijs te volgen. Er kwamen ook signalen bij ons over ontzettend kwetsbare leerlingen die in die eerste weken echt moesten schakelen en ook een periode geen onderwijs hebben kunnen

volgen. Ik denk dus dat er grote verschillen waren tussen scholen. Er waren scholen die het op hele korte termijn konden organiseren, maar er waren ook scholen die daar langer voor nodig hadden.

De heer **Poortman**:

Als ik het goed heb, is het LAKS niet het orgaan dat verantwoordelijk is voor de distributie van digitale leermiddelen, maar jullie kregen wel de signalen binnen. Wat deden jullie daar precies mee? Ging dat om gerichte acties op scholen of meer om het lobbyen richting de overheid?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat verschilde een beetje, afhankelijk van welke signalen dat waren. In algemene zin kan ik mij herinneren dat er in die periode ook 2 of 3 miljoen is vrijgemaakt voor het leveren van devices. In mijn herinnering is dat toen vooral ook naar gemeenten gegaan, omdat zij vaak zicht hebben op die gezinnen of mogelijk via scholen in contact kunnen komen. Als leerlingen bij onszelf aan de bel trokken, dan was het aan ons om hen daarop te wijzen. Als wij dachten "goh, dit speelt wellicht vaker op deze school", dan namen wij daarop contact op met het ministerie en vaak ook met de VO-raad, omdat die natuurlijk nauwer in contact staat met de schoolbesturen.

De heer **Poortman**:

Leerlingen hebben verschillende achtergronden, maar u noemde net ook dat scholen verschilden in de mate waarin zij in staat waren om die digitale leeromgeving vorm te geven. Heeft u zicht gekregen op waar 'm dat in zat? Waarom bleven sommige scholen daarin achter?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat ligt, denk ik, ten dele ook aan de digitale systemen die een school al had, of die überhaupt veel gebruikmaakte van digitale platforms om informatie te leveren en of die al digitale boeken gebruikte. Anderzijds zag je ook dat sommige leraren kundiger waren dan andere in dat zich eigen maken, en dan opeens 20 tot 30 leerlingen lesgeven in dat onderwijs. Daarover verschilden de signalen ook heel erg. Ik heb hele mooie verhalen gehoord over leraren die er echt toe in staat waren om iedereen betrokken te houden en daar heel erg in te kunnen differentiëren, maar dat is veel moeilijker in een klas als je elkaar digitaal ziet dan wanneer je elkaar op school ziet. Er waren ook leraren die aan het begin een opdracht gaven en zeiden: ga daar de komende 50 minuten mee aan de slag. Dan gaat op den duur wellicht de camera uit en trekken leerlingen hun eigen plan.

De heer **Poortman**:

U behoorde tot de generatie die over het algemeen digitaal vaardig is; die stelling durf ik wel voor mijn rekening te nemen. Hoe was het om van fysiek op digitaal onderwijs over te schakelen? Leverde dat moeite op of was dat technisch gezien vrij makkelijk te realiseren?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat dat voor leerlingen relatief makkelijk was vergeleken met andere betrokkenen, los van het punt dat ik nog even een keer wil maken, namelijk dat niet iedereen toegang had tot een digitaal leermiddel. Daarbij wil ik ook zeggen dat het juist voor de groep leerlingen van het praktijkonderwijs en bijvoorbeeld het vmbo-bbl, die wellicht behoefte hebben aan structuur, aan praktijkonderwijs en die daarop floreren, nog ingewikkelder was om dat onderwijs te kunnen blijven volgen en organiseren. Op den duur is dat praktijkonderwijs ook meer in de sector aangehaakt geworden. Maar daar was in het begin, denk ik, onvoldoende aandacht voor, ook vanuit het LAKS.

De heer **Poortman**:

En hoe was het voor de meer theoretisch gerichte opleidingen? Als je onderwijs even versmalt tot kennisoverdracht zou dat digitaal moeten lukken, maar begon u ook iets te missen in die digitale onderwijsstructuur?

Mevrouw **Luijckx**:

Niet in mijn herinnering, los van het feit dat de definitie van onderwijs natuurlijk niet hierin te vatten is. Maar ik denk dat voor leerlingen het schakelen vrij goed te doen was.

De heer **Poortman**:

Precies. Dan zat bij dat andere deel van het onderwijs, namelijk het ontwikkelen van sociale vaardigheden, het opdoen van gemeenschapsgevoel en dergelijke, de flessenhals wat u betreft.

Mevrouw **Luijckx**:

Exact. Ja, ik denk dat die generatie de behoefte heeft om met leeftijdsgenoten te kunnen sparren. Wij hebben daar als LAKS ook echt voor gepleit, zo van: zorg nou dat in het beleid ruimte is voor wat wij dan "ontsnapping, ontspanning en ontmoeting" noemden; zorg nou dat er voor al die verschillende facetten in het onderwijs aandacht is. Naar ons idee is dat ook onderwijs. Het gaat ook over sociale interactie, op sommige momenten nog wel meer dan om enkel die theoretische overdracht.

De heer **Poortman**:

We spreken nu over de situatie dat de scholen al dicht zijn, maar ze zijn ook ooit dichtgegaan. We hebben het net al min of meer gehad over die eerste scholensluiting. U gaf aan dat de beleving toen anders was en dat dat ook wel als een periode vrijaf werd gezien. Dat vind ik heel invoelbaar. Ik denk dat er ook weinig tijd was om daarover mee te denken. Dat gaf u ook aan. Vond u, met de kennis die ondertussen was opgedaan, de tweede scholensluiting verdedigbaar? Die was in december 2020.

Mevrouw **Luijckx**:

Als ik enkel kijk naar de belangen van leerlingen en naar wat zij die vijfenhalve maand gemist hebben, vind ik het moeilijk te verdedigen dat die scholen zo'n lange periode zijn dichtgegaan. Daarbij waren er wel verschillende uitzonderingen mogelijk. Examenleerlingen konden naar school. Kwetsbare leerlingen konden naar school. En leerlingen met ouders met vitale beroepen konden ook fysiek naar school. Wij zagen wel grote verschillen in hoe scholen daarmee omgingen. Zeker dat les blijven geven aan examenkandidaten, werd wel verschillend aangepakt op scholen. Maar ik heb mij echt, echt grote zorgen gemaakt over mijn leeftijdsgenoten in die periode van kerst 2020 tot mei 2021.

De heer **Poortman**:

U betreft het nu vooral op de impact die de scholensluiting had op de leerlingen en uw generatiegenoten. Begrijp ik goed dat u zegt "op dat punt vond ik de scholensluiting niet verdedigbaar" of vul ik het dan te veel in?

Mevrouw **Luijckx**:

Als ik keek naar de groep die ik vertegenwoordigde – dat was die groep van 1 miljoen scholieren zonder stemrecht – vond ik dat heel moeilijk te verdedigen.

De heer **Poortman**:

U sprak net over corona als een gezondheidscrisis. Zo wordt het vaker geduid. Er zijn ook mensen die daar andere begrippen tegenover zetten. De heer Baidjoe noemde het hier bijvoorbeeld "een systeemcrisis". Anderen noemen het een "maatschappelijke crisis". Dat gaat verder dan een gezondheidscrisis. Het is inmiddels al een tijd geleden, maar speelden die begrippen voor u toen al een rol? Dacht u: als je het als een gezondheidscrisis benadert, gaat de zorg alleen maar voor? Kreeg u toen ook

al zicht op die wat andere benadering van het virus, zo van "er is eigenlijk meer aan de hand dan alleen een gezondheidscrisis"?

Mevrouw **Luijckx**:

Het was natuurlijk ook onze taak om ervoor te zorgen dat bewindspersonen daarop gewezen werden. Al vrij vroeg in de pandemie riep de minister-president op een gegeven moment op tot een jongerenrevolutie en zei hij: kom maar met je ideeën. Wij zijn dezelfde avond en nacht nog aan de slag gegaan om dat met twee andere jongerenorganisaties op te zetten. We hebben ontzettend veel ideeën van verschillende jongeren gekregen. Daaraan werd toen een aantal Catshuisoverleggen verbonden, waar wij als jongeren heen mochten komen. Dus we hebben echt geprobeerd om te laten zien dat er meer belangen speelden. Uiteindelijk was volgens mij de realiteit destijds ook dat het OMT daarin een medische blik had en dat het verder niet op die manier naar maatschappelijke onderwerpen keek. In mijn herinnering was dat ook niet de taak van het OMT. De realiteit was dus ook dat er sturing was vanuit de gezondheid.

De heer **Poortman**:

Helder. We maken nu een kleine stap in de tijd, naar de gedeeltelijke opening van scholen. Ik zeg "gedeeltelijk", omdat er voorwaarden aan verbonden waren, namelijk 1,5 meter afstand en een mondkapjesplicht. Niet alle scholieren kunnen daardoor tegelijk naar school. De regel is dan dat scholieren minimaal één dag per week onderwijs kunnen ontvangen op school. Hoe keek u vanuit het LAKS naar deze gedeeltelijke opening van de scholen?

Mevrouw **Luijckx**:

Wij waren daar heel erg blij mee. We hebben echt op een aantal momenten in die maanden daarvoor ... Ik noem dan februari. We hebben er samen met het Interstedelijk Studenten Overleg echt voor gepleit, zo van: zorg er nou voor dat we een ontmoetingsplek faciliteren, al is het maar dat scholieren, en voor het ISO ging het om studenten, elkaar weer even kunnen zien op school of, in het geval van studenten, op de instelling. Wij waren dus ontzettend blij dat het onderwijs op den duur weer openging. Tegelijkertijd was dat ook een hele uitdaging, omdat het betekende dat ongeveer een derde van de leerlingen tegelijkertijd op school was. Het is best een uitdaging om als jongere, terwijl je dat eigenlijk helemaal niet gewend bent, afstand te houden. Het was ook best een uitdaging voor het onderwijs, omdat een deel van de leerlingen dus thuiszat. Ik denk dat we in die periode eigenlijk nog

meer van leraren hebben gevraagd, namelijk om én een groep fysiek onderwijs te geven én tegelijkertijd een groep digitaal onderwijs te geven. Dat was heel ingewikkeld en scholen gingen ook heel wisselend om met het vormgeven daarvan. Maar ik denk dat deels open, deels gesloten, misschien nog wel moeilijker was dan volledig afstandsonderwijs.

De heer **Poortman**:

Dat was ...

Mevrouw **Luijckx**:

Voor docenten. Als leerlingen waren we ontzettend blij dat er weer een moment was waarop we elkaar konden treffen. Op den duur kwamen er natuurlijk ook bepaalde discrepanties in dat overheidsbeleid. Dus op den duur mochten we naar school, maar moest daar 1,5 meter afstand worden gehouden. Als je op school lichamelijke opvoeding had en je buiten ging gymmen, dan moest je 1,5 meter afstand houden. Maar er was ook een periode dat we als jongeren onder de 26 jaar wel weer buiten mochten sporten en dat dat wel weer zonder afstand mocht. Dus het kon zo zijn dat je 's middags op het voetbalveld stond met gym op school en afstand moest houden van je klasgenoten, terwijl je met diezelfde klasgenoten die avond op datzelfde voetbalveld gewoon met elkaar kon sporten. Dat waren wel uitdagingen waarover wij signalen kregen, zo van: ja, waar komt dit vandaan? Dat was af en toe heel ingewikkeld. We hebben altijd geprobeerd om besluiten aan jongeren toe te lichten. Zij hadden vaak ook de behoefte om inzicht te krijgen in de dilemma's van de overheid. We hebben ook geprobeerd om bijvoorbeeld met de heer Slob ... Dat was op Instagram, waar we met veel leerlingen contact houden. Minister Ollongren en staatssecretaris Blokhuis hebben daar ook aan bijgedragen. Die sloten ook weleens aan bij activiteiten. Maar op het moment dat er discrepanties ontstonden in het beleid, was het heel ingewikkeld. Dan is het ook heel moeilijk om nog uit te leggen waarom een paar uur verschil op een dag nou die afstand rechtvaardigt.

De heer **Poortman**:

Dat schetst u helder. U noemde ook al even de problemen die de 1,5 meter en de mondkapjesplicht met zich meebrachten. Hoe verliep dat in de praktijk?

Mevrouw **Luijckx**:

In het begin heel goed, want toen was iedereen heel blij dat je elkaar weer

kon zien en dan ben je je er heel bewust van, maar op den duur is, denk ik, ook het eerlijke verhaal dat dat verwaterde.

De heer **Poortman**:

Dit was de gedeeltelijke opening. Uiteindelijk zijn de scholen weer helemaal opengegaan. Had dat wat u betreft eerder gekund?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja. Ja. We hebben op den duur – volgens mij was dat in de periode rond 11 mei 2021 – publiekelijk gepleit voor het heropenen van het onderwijs. Die signalen heb ik ook al eerder met de minister besproken. In de maanden daarvoor hebben we heel duidelijk de zorgen die wij hadden, aangegeven. Op den duur hebben wij ook gezegd: we moeten iets met de signalen die wij nu krijgen van onze achterban over die uitzichtloosheid en die diepe eenzaamheid. Toen heb ik op 11 mei aan de minister laten weten: wij gaan naar buiten om dit aan te kondigen. Uiteindelijk heb ik dit samen met de VO-raad gedaan. Ja.

De heer **Poortman**:

De heer Paul Rosenmöller was daar ook bij betrokken.

Mevrouw **Luijckx**:

Klopt.

De heer **Poortman**:

Die hebben we afgelopen woensdag op dat punt gesproken. Dank voor deze toelichting. Ik heb verder over dit onderwerp geen vragen. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Uw uitspraken over de jongerenrevolutie maken mij nieuwsgierig. U had het over de oproep van de minister-president en dat u naar aanleiding daarvan met twee andere jongerenorganisaties aan de slag bent gegaan. Waarin heeft dat geresulteerd?

Mevrouw **Luijckx**:

In het begin waren dat enkel twee andere jongerenorganisaties, namelijk de Nationale Jeugdraad en FNV Young & United. Uiteindelijk hebben we daarop een hele brede samenwerking gezocht, met destijds Coalitie-Y, met het SER Jongerenplatform. Ik wil al die organisaties niet tekortdoen. Uiteindelijk zijn we dus met een hele brede jongerenbeweging input gaan ophalen. Daar

hebben we mooie rapporten over geschreven en we zijn toen vrij snel uitgenodigd op het Catshuis om het daarover te hebben. De eerste keer was dat met enkel de minister-president, en de tweede keer, en volgens mij ook de derde keer, met wat meer vakministers. Het was ontzettend fijn dat zij de tijd namen om met ons van gedachten te wisselen en om de problematiek van jongeren aan te horen.

De **voorzitter**:

Heeft u de inbreng vanuit dat rapport, vanuit die hele beweging, teruggezien in beleid?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat dat meer had gekund. Ik hoorde eerder in een van de verhoren van een paar weken terug, mensen erover spreken dat er bijvoorbeeld op het Catshuis over bijna geen een groep zo veel gesproken is als over de jongeren. Ik denk wel: goh, als wij als jongerenorganisaties dat gevoel dat er zo veel over gesproken werd eigenlijk al niet hadden, hoe moet dat dan terechtgekomen zijn bij andere jongeren? Het was heel fijn als er niet alleen over gesproken werd, maar als er dan uiteindelijk ook gekeken werd naar hen daadwerkelijk perspectief geven.

De **voorzitter**:

Wanneer u zegt "er had meer mee gekund", waaraan denkt u dan met name?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat we eerder hadden kunnen gaan kijken naar de opties om dat onderwijs deels te openen. Dan heb ik het niet zozeer over het onderwijs weer hervatten, waar ik het net met uw collega Poortman over had, in de zin van theoretische lessen weer vervolgen, maar over: hoe zorgen we er nou voor dat we een ontmoetingsmoment creëren voor de jongeren en hoe zorgen we ervoor dat ze elkaar in ieder geval weer even kunnen zien? Ik denk dat we dat echt eerder hadden kunnen doen, ook voor studenten, en voor het hoger onderwijs, dat nog veel langer dicht is geweest.

De **voorzitter**:

Het gaat dus met name om het sociale element, begrijp ik.

Mevrouw **Luijckx**:

Absoluut.

De **voorzitter**:

Helder. Collega Mutluer, heeft u op dit onderwerp nog aanvullingen?

Mevrouw **Mutluer**:

Nee, die heb ik niet.

De **voorzitter**:

Nou, mevrouw Luijckx, we zijn al een tijdje onderweg in dit openbare verhoor, dus we gaan even schorsen, even pauzeren, voor 15 minuten. Ik verzoek de bode om de getuige en haar bijstandsverlener naar buiten te leiden.

(Mevrouw Luijckx wordt naar buiten geleid door de bode.)

De **voorzitter**:

Ik schors de vergadering voor 15 minuten.

De vergadering wordt van 14.52 uur tot 15.05 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is een openbaar verhoor door de parlementaire enquêtecommissie Corona. Ik verzoek de griffier om de getuige en haar bijstandsverlener naar binnen te leiden.

(Mevrouw Luijckx wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Welkom terug, beiden, en mevrouw Luijckx natuurlijk in het bijzonder. We gaan door met het openbaar verhoor. Het volgende onderwerp dat we graag met u willen bespreken, is: de effecten op scholieren. Zoals ook al eerder in dit verhoor aan bod is gekomen: de scholen werden gesloten en er vond meer afstandsonderwijs, dus digitaal onderwijs, plaats. Kunt u ons vertellen hoe dat afstandsonderwijs verliep?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk in algemene zin dat het afstandsonderwijs – ik noemde dat eerder al – echt de veerkracht van de sector heeft laten zien. Ik was enorm onder de indruk van hoe dat is gegaan. Tegelijkertijd zagen we wel hele grote verschillen. Dat verschilde zowel per school ... Maar daarin zag je toch ook wel dat er verschillen zijn in hoeverre bijvoorbeeld ouders kunnen helpen

met het onderwijs en in hoeverre ouders je blijven motiveren om het onderwijs bij te houden en te blijven volgen. We hebben destijds ook een grote enquête gedaan, zoals ik eerder al noemde, over de kwaliteit van het afstandsonderwijs. Die liet toch zien dat een grote meerderheid, ongeveer driekwart, toen aangaf het afstandsonderwijs of het digitale onderwijs als minder goed of veel minder goed te zien dan het fysieke onderwijs. Dat zat 'm vooral in het gemis van interactie en in het feit dat het toch moeilijk was om aan te geven waar je tegenaan liep.

De voorzitter:

Daarmee doelt u denk ik op de LAKS-monitor?

Mevrouw Luijckx:

Nee, los van de LAKS-monitor. De LAKS-monitor pakt inderdaad een aantal wat grotere vraagstukken. Ik las vanmorgen in de krant dat die toevallig vandaag is uitgekomen. Maar die gaat echt over de wat grotere punten, dus bijvoorbeeld over of leerlingen gepest worden op school en over sociale veiligheid. Wat we destijds in de pandemie hebben gedaan, is dat we extra enquêtes hebben uitgezet, ook in samenwerking met onderzoeksbureaus, om echt te kijken van: goh, hoe ervaren leerlingen zelf nou het afstandsonderwijs?

De voorzitter:

En wat kwam daaruit naar voren wanneer er bijvoorbeeld in de LAKS-monitor informatie werd opgehaald over het afstandsonderwijs?

Mevrouw Luijckx:

In die aparte enquêtes dan. Daar kwam vooral uit naar voren dat het heel erg lastig was om contact te maken met zowel andere leerlingen, dus met leeftijdsgenoten, als met de docent. Wat we daarin ook wel zagen, is dat op den duur leerlingen zich ook zelf zorgen begonnen te maken over hun leerachterstand. Op den duur merkte we dus ook wel dat zij aangaven van: ja, gaat het examen van volgend jaar eigenlijk wel door in dezelfde vorm? Daar is het jaar daarna natuurlijk eindeloos over gesproken. Wat zij vooral aangaven, was dat het heel moeilijk was om bij te blijven en geconcentreerd te blijven. Wij hoorden ook wel de eerlijke verhalen over dat er veel jongen waren die op den duur hun camera uitdeden en wellicht gingen gamen met vrienden. Het eerlijke verhaal is dus ook dat het heel moeilijk was om aangehaakt en aangesloten te blijven.

De **voorzitter**:

U geeft al aan welke problemen er waren. U noemt ook het probleem van interactie. Vond u het, gezien de omstandigheden, wel een volwaardig alternatief?

Mevrouw **Luijckx**:

Het is maar net hoe je "onderwijs" definieert. Dus als je het hebt over de vraag of het onderwijs zo goed als mogelijk is doorgegaan met het overbrengen van leren rekenen en leren lezen, dan is dat naar de omstandigheden zo goed en zo kwaad als het ging, gedaan. Maar als je het onderwijs definieert, en zo doe ik dat, als een plek die veel meer is dan dat, en waarbij je het hebt over sociale interactie, dan deed dat digitale onderwijs, dat afstandsonderwijs daar echt ... Nou ja, dat kwam niet in de buurt daarvan.

De **voorzitter**:

Het afstandsonderwijs had namelijk ook veel impact op jongeren, ook mentale impact. Welke signalen ontving u daarover?

Mevrouw **Luijckx**:

In algemene zin was dat de uitzichtloosheid. In algemene zin hoorden wij terug dat leerlingen heel erg veel behoefte hadden aan een stip op de horizon, al was dat maar om te weten dat het over vier maanden open zou gaan. Maar het was natuurlijk continu weer twee weken uitstel en dan was er weer een besluit. Het was dus die uitzichtloosheid. Verder hoorden we over eenzaamheid, maar ook over een toename van angst- en stressklachten, eetstoornissen, en suïcidale, depressieve en sombere gedachten. In die zin denk ik dat als je als samenleving de veerkracht van jongeren wilt behouden, die boog niet altijd gespannen kan staan. Dat is heel goed om je te realiseren. Het sociale contact met vrienden en met leeftijdsgenoten verschoof bijna volledig naar het scherm. Dan heb je het toch over hele andere dingen dan waarover je het hebt als je elkaar fysiek treft of even in de pauze naar de winkel loopt.

De **voorzitter**:

Het lijkt me heel heftig om die signalen van leeftijdsgenoten te ontvangen. Wat konden jullie daarmee als LAKS?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, ehm ... We konden dat aanhoren. We konden hen verwijzen naar plekken

waar zij terechtkonden voor het krijgen van professionele hulp. Er zijn natuurlijk allerlei initiatieven gestart, ook naast De Kindertelefoon. Er was op den duur een Alles Oké? Supportlijn en een Luisterlijn. Daar kon je jongeren naartoe verwijzen, maar het was ook aan ons om die signalen weer door te vertalen naar uw Kamer, naar verschillende bewindspersonen. Ik denk wel dat wij als LAKS-bestuur op den duur echt ... Nou ja, ik heb in ieder geval op den duur echt buikpijn gehad van de verhalen die jongeren ons toestuurden, wat ze daarin beschreven en waar ze tegenaan liepen. In sommige gevallen was dat ook de onzekerheid thuis, bijvoorbeeld als je ouders hebt die hun baan verliezen of als je wellicht te maken krijgt met huiselijk geweld. Jongeren stapten daarmee naar het LAKS en het heeft wel echt enorme impact op mij gehad die verhalen te horen. Dat heeft ons ook echt wel gevoed om dat door te vertalen. Gedurende die tweede scholensluiting zijn wij ons zorgen gaan maken om een steeds groter wordende middengroep die last had van signalen. Dus in eerste instantie, ook bij de eerste scholensluiting, hebben ontzettend veel mensen zich ingezet voor die kwetsbare leerlingen, om hen in het zicht te krijgen. Dat zal vast niet altijd gelukt zijn, maar ik heb echt gezien hoeveel inzet daarop getoond is, door het ministerie van Onderwijs, maar ook door gemeenten. Maar op den duur was er zo'n grote middengroep waarover wij ons zorgen maakten, dat wij ons wel gesteund voelden om te pleiten voor volledige heropening van het onderwijs.

De voorzitter:

Welke invloed had dat afstandsonderwijs volgens u op de kansenongelijkheid?

Mevrouw Luijckx:

Redelijk veel. Ik denk dat wat dat betreft de pandemie de kansenongelijkheid, die er wellicht altijd al was in onze samenleving, in ieder geval zichtbaar heeft gemaakt, maar ook heeft vergroot. Het kwam al even kort ter sprake: je zag bijvoorbeeld al verschillen in de toegang tot digitale leermiddelen en met betrekking tot de situatie of je in de gelegenheid was om het onderwijs alleen te kunnen volgen. Sommige leerlingen hadden alleen een telefoon waarmee ze in een Teamsvergadering konden. Dat is een heel andere beleving dan wanneer jij alleen een kamer hebt, je daar toegang hebt, je in de pauze met je ouders kunt discussiëren over het onderwijs en zij je aanmoedigen om er ook 's middags nog even aan te gaan zitten in plaats van wanneer je uit een omgeving komt waarin je wellicht met broertjes en zusjes op één kamer ligt, je allemaal tegelijkertijd onderwijs aan

het volgen bent en je wellicht niet eens bureau hebt. Dus het heeft die kansenongelijkheid enerzijds zichtbaar gemaakt en anderzijds ook echt vergroot.

De **voorzitter**:

U geeft aan dat u ook echt wel buikpijn had van die verhalen en dat die veel impact op u hadden, en dat kan ik mij ook voorstellen. Hoe reageerden Kamerleden en het kabinet op de signalen die u overbracht?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat versilde heel erg. Sommige Kamerleden heb ik daar veel over gesproken en maakten echt tijd in hun agenda om daarnaar te luisteren. Je merkt in verkiezingstijd dat je als belangenorganisatie die jongeren vertegenwoordigt, minder aandacht krijgt, omdat ... Ik merkte tijdens die verkiezingen wel dat partijen zich toch ook focusten, zo van: "Goh, wat zit er nu voor ons in de campagne? Nou ja, het LAKS even niet." Maar in algemene zin hebben Kamerleden daar altijd naar geluisterd en altijd geprobeerd om daarin de media op te zoeken. Dus dat was heel erg prettig. Ik denk over het algemeen dat als er ooit nog een vergelijkbare situatie komt, het niet alleen heel erg fijn is dat Kamerleden de tijd nemen om dat aan te horen, maar om echt te kijken naar: hoe kunnen we hier wat mee doen en hoe kunnen we ervoor zorgen dat we het kunnen optimaliseren, al is het maar met kleine dingen in dat beleid? En er waren natuurlijk wel dingen, zoals bijvoorbeeld de motie-Ploumen over een deltaplan jeugd, in december 2020. Die was ontzettend mooi. We hebben in de tijd daarna veel contact gehad met het ministerie van VWS om daaraan invulling te geven. Op den duur was er natuurlijk het Nationaal Programma Onderwijs.

De **voorzitter**:

Daar komen we zo nog over te spreken.

Mevrouw **Luijckx**:

We hebben daarin wel echt geprobeerd om op ambtelijk niveau te kijken naar de mogelijkheden.

De **voorzitter**:

We hebben het net gehad over de impact van het afstandsonderwijs. U gaf iets aan over het gebrek aan interactie en de invloed op de kansenongelijkheid en het mentale welzijn. Er waren ook leraren die juist gebaat waren bij dat afstandsonderwijs, omdat zij angst hadden voor het

virus en om besmet te raken wanneer er wel fysiek onderwijs zou zijn. Waren die signalen ook bij u bekend? Hoe ging LAKS daarmee om?

Mevrouw **Luijckx**:

U doelt op signalen van docenten?

De **voorzitter**:

Van docenten, ja.

Mevrouw **Luijckx**:

Nou ja, er waren natuurlijk ook leerlingen die floreerden bij het afstandsonderwijs. Die docenten waren dus niet alleen. Er was ook een groep leerlingen, zeker in het begin, die er baat bij had. Er is een hele grote groep leerlingen in ons land thuiszitter. Die had opeens wel de mogelijkheid om aan te sluiten bij het onderwijs. Dus volgens mij biedt dat ook nog heel veel kansen voor het onderwijs om daar nog meer gebruik van te maken. Het klopt inderdaad dat er een groep docenten angstig was. Daarover heb ik ook veel gesprekken met de onderwijsbonden gevoerd. Dat waren niet altijd makkelijke gesprekken, ook omdat zij die zorgen en die angst van de leraren overbrachten. Uiteindelijk was het wel mijn taak om belangenbehartiger te zijn van de leerlingen. Zij wilden naar school. Zij wilden elkaar ontmoeten. Daar hebben wij ons als LAKS voor ingezet. Uiteindelijk is het de taak van onderwijsbonden om de signalen door te geven van de docenten die angstig waren of wellicht van docenten die juist wel weer heel erg graag naar school wilden. Uiteindelijk is het aan de minister om die belangen af te wegen. Ik denk dat het heel erg belangrijk is dat je als onderwijssector, als er eenmaal een besluit is genomen, dat ook omarmt en naleeft. Dat is op den duur best ingewikkeld geweest.

De **voorzitter**:

U geeft aan dat die gesprekken met de onderwijsbonden niet altijd makkelijk waren. Wat was daar lastig aan?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat de starheid ons op den duur een beetje in de weg zat. Op den duur werd aangegeven dat het verantwoord was om bijvoorbeeld het onderwijs voor de helft te openen. Daar waren wij heel erg blij mee. Op den duur was het verantwoord om de scholen helemaal te openen. Eind mei was dat. Ik denk dat het dan ook de taak was om ervoor te zorgen dat docenten dan ook daadwerkelijk onderwijs op locatie gingen geven. Tuurlijk zijn er

uitzonderingen. Tuurlijk moet je daar rekening mee houden. Maar in algemene zin was toen het geluid: het is verantwoord om de scholen open te doen. Dan moet je daar naar mijn idee ook als organisatie voor staan.

De **voorzitter**:

Helder. Ik heb over dit onderwerp geen vragen meer. Collega Poortman, heeft u nog vragen?

De heer **Poortman**:

Misschien nog één punt over de belangen van scholieren en docenten, die soms tegenover elkaar kunnen staan. Ik zeg met nadruk "kunnen", want dat hoeft natuurlijk niet altijd zo te zijn. Er was ook het orgaan VO-raad. We hebben Paul Rosenmöller net al genoemd. Die was toen voorzitter van de VO-raad. Vond u dat een orgaan als de VO-raad evenveel oog had voor de belangen van docenten als van scholieren?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat vind ik moeilijk in te schatten. Uiteindelijk is de VO-raad een sectororganisatie en zijn in eerste instantie de schoolbesturen bij hen aangesloten. Ik denk wel dat zij beide geluiden terughoorden uit hun achterban, dus dat zij van schoolbesturen zowel de geluiden kregen van docenten die bang waren als van docenten die weer graag naar school wilden. Hetzelfde gold voor leerlingen. Uiteindelijk vond ik in de VO-raad een partner die ook echt keek naar de mogelijkheden, zo van: oké, we zien inderdaad de gevolgen en we zien de neveneffecten. Dat is de reden dat de heer Rosenmöller toen samen met mij op 11 mei heeft gepleit voor volledige heropening na Pinksteren. De bonden waren er ook mee bekend dat wij die oproep zouden gaan doen. Ik heb in die tijd geleerd dat het Haags gebruik is om elkaar daarover te informeren.

De heer **Poortman**:

Helder. Dank voor de antwoorden op dit punt.

De **voorzitter**:

Collega Mutluer, heeft u over dit onderwerp nog vragen?

Mevrouw **Mutluer**:

Eén kleine verhelderende vraag over uw opmerking, of uw bijdrage, over de verhalen die u hoorde van scholieren en dat u op enig moment "echt buikpijn kreeg" van die verhalen, de middengroep die steeds groter leek te worden en

de signalen die u overbracht, maar waarvoor u, zoals ik het interpreteer, geen gehoor vond. Klopt die aanname?

Mevrouw **Luijckx**:

Ten dele inderdaad. Ik denk dat ik altijd gehoor heb gevonden bij minister Slob. We hebben het destijds bijvoorbeeld ook bij staatssecretaris Blokhuis aangekaart. Dat hebben overigens ook andere jongerenorganisaties gedaan. Maar ja, er was toen inderdaad toch de aanname om te stellen – we hebben er bijvoorbeeld nog een kleine actie voor gevoerd – dat het toen niet verantwoord was. Dus in die zin klopt die aanname.

Mevrouw **Mutluer**:

Maar er veranderde op dat moment niet veel.

Mevrouw **Luijckx**:

In januari en februari 2021 niet inderdaad.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat is uw indruk van de schade die daardoor is ontstaan bij deze middengroep, die met allerlei signalen richting LAKS kwam?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk: heel erg veel. Ik denk dat we dat ons als samenleving steeds meer gaan realiseren. Dat hebben we toen onvoldoende gedaan, denk ik. Wij waren er toen ook niet van op de hoogte dat dat zo veel gevolgen zou hebben. Maar ik denk echt dat het ook nog gaat om de examenkandidaten die een paar weken geleden hun vlag uit mochten hangen. De gevolgen zijn daarbij ook nog zichtbaar. Dat is de groep die toen in de eerste paar jaar van de middelbare school zat. We hebben echt gezien dat het gevolgen heeft als je de sociale vorming niet fysiek kan doen.

Mevrouw **Mutluer**:

Hoe uit zich dat?

Mevrouw **Luijckx**:

Bijvoorbeeld in dat je bepaalde sociale normen tijdens het uitgaan minder hebt leren kennen of dat je wellicht toch een bepaalde vorming hebt gemist in de laatste jaren naar je studententijd toe en dat het moeilijk is om daar vorm aan te geven. Het uit zich natuurlijk ook in harde cijfers. Die zullen allemaal wel bij uw commissie bekend zijn. Er zijn genoeg rapporten en er is

genoeg onderzoek gedaan. Die laten echt de structurele schade aan mijn generatie zien. Dan heb ik het inderdaad over angststoornissen, over depressiviteit, over eetstoornissen en over dat er een toename was van huiselijk geweld. Dat heeft echt blijvende schade toegebracht aan mijn generatie.

Mevrouw **Mutluer**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Het is ook Haags gebruik, zeg ik dan tegen mevrouw Luijckx, om wanneer we naar een ander onderwerp gaan, weer een andere collega het woord te geven. Dus voor het volgende onderwerp geef ik graag collega Poortman het woord.

De heer **Poortman**:

Dank u zeer, voorzitter. Bij dit onderwerp kijken we naar een maatschappelijk fenomeen dat juist in de coronatijd is gaan opspelen, namelijk de polarisatie in de samenleving en negatieve reacties die er aan het adres van verschillende mensen kwamen. Ik realiseer me goed dat we daarmee ook een wat persoonlijk gebied betreden. Het zit in de aard van een parlementaire enquête dat u verplicht bent te antwoorden, maar ik wil zeggen dat u bij dit onderwerp alle vrijheid heeft om zelf te kiezen waarop u wel of niet antwoordt, omdat het persoonlijke zaken betreft. Maar omdat het over bedreigingen gaat, proberen we toch in kaart te brengen hoe het heeft gefunctioneerd in coronatijd en is het wel in het belang van het onderzoek dat we daar wat vragen over stellen. Ik doe dat ook met enige vrijmoedigheid, omdat u daar eerder zelf ook open over bent geweest in de media, maar dat laat onverlet dat u bij deze vragen vrij bent om zelf een stijl en een weg te kiezen. U bent bedreigd in de tijd dat u voorzitter was van LAKS. Kunt u daar iets over zeggen?

Mevrouw **Luijckx**:

Dat kan. Dat was heel ingewikkeld, zeker in die tijd. Daar heb ik destijds inderdaad ook uitspraken over gedaan. Ik heb gezegd dat het af en toe heel ingewikkeld was dat dat van docenten kwam, zeker in de periode dat wij weer gingen pleiten voor volledige heropening, en dat er toch echt angsten waren bij docenten. Ik denk dus dat het ook goed is dat uw commissie zich realiseert dat echt heel veel docenten zich niet gehoord hebben gevoeld bij die volledige heropening. Maar het klopt inderdaad dat dat negatieve reacties

tot gevolg had, en zeker niet alleen van docenten. Laat ik zeggen dat dat heel erg veel impact heeft op jezelf en op je omgeving en dat dat ontzettend ingewikkeld is. Ik denk dat het ook liet en laat zien dat er heel veel onrust was in de samenleving, dat er onvrede was over besluiten, dat een heel grote groep mensen in ons land zich niet gehoord en gezien heeft gevoeld door de overheid in die tijd, dat er te snel groepen werden weggezet met: jullie snappen het niet en jullie begrijpen het niet. Ik denk dat we daar als samenleving ook lering uit moeten trekken, zo van: blijf nou ook als politiek naar die signalen kijken en luisteren; blijf het gesprek aangaan. Juist wat dat betreft ligt de verantwoordelijkheid ook in Den Haag om dat te doen.

De heer **Poortman**:

Ik denk dat u een heel terecht punt aansnijdt en dat het inderdaad ook alles zegt over de onrust in die tijd. Tegelijkertijd is het natuurlijk ook verbazend dat u met deze berichten te maken kreeg – u was destijds 16 – die dus ook van docenten afkomstig waren, als ik u goed begrijp.

Mevrouw **Luijckx**:

Een deel. Een klein deel, ja.

De heer **Poortman**:

Ja, een deel kwam van de docenten. Was de nood dan zo hoog dat ze zich daartoe genoodzaakt zagen? Heeft u zicht gekregen op waarom dit zich zo op u concentreerde?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, op den duur hebben wij als LAKS natuurlijk gepleit voor volledige heropening. Dat was spannend. Dat kan ik me heel goed voorstellen.

De heer **Poortman**:

Kon u een kant op met die bedreigingen toen? Dan bedoel ik niet alleen in de persoonlijke sfeer, maar ook in de formele sfeer als het gaat om aangifte of u gehoord voelen door bijvoorbeeld bewindslieden die hiermee te maken hadden. Kon u dit kwijt bij iemand?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik heb het daar destijds niet met de heer Slob over gehad. Ik heb het daar destijds, zeker omdat het rondom die heropening in mei speelde, wel met de heer Rosenmöller over kunnen hebben. Ik denk dat je in die formele kant je wegen moet zoeken. Zoals ik eerder zei, heeft het LAKS ook nog een paar

hele fijne medewerkers, zeker in die tijd, die daar ontzettend goed ondersteuning in boden.

De heer **Poortman**:

Dat is een prettig idee, kan ik me voorstellen. Even voor mijn beeldvorming: heeft u hierover bijvoorbeeld wel contact gehad met het ministerie van JenV, Justitie en Veiligheid ...

Mevrouw **Luijckx**:

Ja.

De heer **Poortman**:

... of met het Openbaar Ministerie?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja.

De heer **Poortman**:

Oké. Vindt u dat daar goed mee is omgegaan?

Mevrouw **Luijckx**:

Het is met dat soort dingen altijd heel erg moeilijk om te kijken waar het vandaan komt. Het is uw commissie ook bekend dat het afgelopen week weer wat onrustig werd toen bleek dat ik hier zou zitten. Tuurlijk is daar contact over, maar de eerste reactie die je altijd krijgt, is dat het heel erg moeilijk is om te herleiden wie daarachter zit. Nogmaals, ook dat het nu nog gebeurt, laat volgens mij zien dat er nog steeds onrust is binnen de samenleving en dat de polarisatie is vergroot. Ik denk dat het heel erg belangrijk is dat we daar echt iets aan gaan doen en dat we dat ook echt als een gezamenlijke opdracht zien.

De heer **Poortman**:

Dat lijkt me een belangrijke oproep. Ik dank u voor uw openheid op dit punt.

De **voorzitter**:

Daar sluit ik me volledig bij aan. Echt dank voor die openhartigheid over dit onderwerp. Dan zijn we al aangekomen bij het laatste onderwerp van dit openbare verhoor. We willen het nog met u hebben over de positie van scholieren in de pandemie. Het is al in het hele verhoor aan bod gekomen, maar het doel is ook vooral om te leren voor een eventuele volgende

pandemie of langdurige crisis. U gaf op 7 juli 2021 een interview in Trouw. Daarin gaf u aan dat het kabinet niets deed met de belangen van scholieren. Kunt u dat nader toelichten?

Mevrouw **Luijckx**:

Daar zal ik toen ongetwijfeld hele goede overwegingen voor hebben gehad. Ik deel dat nog steeds als je kijkt naar het perspectief van jongeren. Daarbij noem ik ook meteen dat dat lastig was, omdat het een gezondheids crisis was – zeker in die tijd werd het zo benaderd – en er ook hartverscheurende dingen gebeurden. Ik denk inderdaad dat we heel lang hebben gekeken naar hoe we kwetsbare mensen in dit land konden beschermen tegen het virus, maar dat we te lang niet hebben gekeken naar hoe we kwetsbare mensen kunnen beschermen tegen de maatregelen tegen het virus. Daar valt mijn generatie zeker onder. Ik durf dus wel te zeggen dat jongeren zeker aan het begin geen fundamenteel onderdeel waren van de aanpak, wat niet betekent dat ik me daarin niet altijd gehoord heb gevoeld door de heer Slob, maar ook door andere bewindspersonen. Uiteindelijk hadden zij ook te maken met een andere werkelijkheid.

De **voorzitter**:

Wat zouden kabinet en Kamer kunnen doen om in een volgende crisis die belangen van scholieren beter voor het voetlicht te brengen en daar meer oog voor te hebben?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat het heel erg belangrijk is dat je breed geadviseerd wordt, dus dat je je op verschillende manieren breed laat adviseren. Er is later – dat was volgens mij in augustus 2022 – wel iets van een Maatschappelijk Impact Team opgericht. Daar was best wel veel op aan te merken, maar in de voorbereiding op dit verhoor las ik terug dat we het daar ook al over hadden in januari 2021. Toen hadden we het via het ministerie van VWS ook al over: goh, moet er niet iets naast het OMT komen te staan? Dat hebben we toen niet opgepakt of dat is toen niet opgepakt, maar ik denk dat het wel heel erg belangrijk is dat men zich breed laat adviseren en kijkt naar de maatschappelijke gevolgen. Ik denk, als ik nog iets mag noemen over hoe je daar goed mee om kan gaan, dat je goed moet kijken naar die discrepantie, zoals ik net al noemde, bijvoorbeeld: de scholen gaan open met 1,5 meter afstand en twee dagen later mogen jongeren tot en met 26 jaar weer buiten sporten zonder afstand. Zo waren er een paar voorbeelden te noemen in dat beleid van de overheid die best wel gingen schuren. In algemene zin denk ik

dat we echt alles op alles moet zetten om te zorgen dat het onderwijs niet op eenzelfde manier gesloten blijft in de toekomst en dat we echt moeten gaan kijken ... We hebben het hier over 2,5 miljoen inwoners van ons land, die daar ook onderdeel van zijn en recht hebben op hun vorming en sociale interactie. Ik denk dat we in een volgende pandemie, mocht dat ooit gebeuren, echt als uitgangspunt moeten hebben dat de scholen openblijven. In welke vorm dat moet zijn, daar moeten we het dan over hebben. Als je nu kijkt naar de presentatie van de exitstrategie destijds en het "op weg naar het nieuwe normaal" ... Het funderend onderwijs werd daar niet in genoemd. Ik denk dat dat ook laat zien dat het geen fundamenteel onderdeel was van de aanpak. Nogmaals, dat neemt niks weg van de persoonlijke inzet van een paar bewindspersonen.

De **voorzitter**:

Als het gaat om de positie van scholieren kwam er later ook het Nationaal Programma Onderwijs. Hoe keek u daarnaar?

Mevrouw **Luijckx**:

Ja, heel erg goed. Wij wisten destijds wel dat er iets aangekondigd zou gaan worden. Dat was in februari 2021. Dat was net de dag dat wij met het Interstedelijk Studenten Overleg in Den Haag aandacht vroegen voor jongeren, om de scholen deels weer te openen. Wij wisten dat dat werd aangekondigd. Wij wisten destijds niet het bedrag. Ik denk dat er destijds ook te weinig waardering is geweest voor een investering van 8,5 miljard in het onderwijs. Het is echt ontzettend fijn dat dat zo is gegaan. Ik heb ook onwijs veel waardering voor alle mensen bij het ministerie van OCW, die er ook echt ontzettend veel werk in hebben gestoken om dat goed uit te werken. Wij werden daar heel veel in gehoord. Ik denk dat het voor ons heel erg belangrijk was dat er niet alleen aandacht was voor het inhalen van de leerachterstanden, want die waren er op het vmbo nog meer dan op het vwo, bleek ook uit onderzoek, maar dat er ook aandacht was voor de mentale gesteldheid en voor leuke dingen doen. We moeten met dat soort dingen oppassen dat we niet alles evidencebased doen. Niet alles wat ertoe doet, is meetbaar. Laten we ook kijken naar interventies die juist bijdragen aan die sociale interacties.

De **voorzitter**:

Ja, helder. Ook met het oog op de toekomst: in dit verhoor is al een aantal keer aan bod gekomen dat de belangen van scholieren conflicterend kunnen

zijn met die van leraren. Hoe zou je daar in een volgende crisis rekening mee kunnen houden of daar goed over kunnen adviseren?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat dat heel ingewikkeld blijft en dat je daar altijd goed overleg over moet blijven voeren, maar in sommige opzichten waren er ook veel docenten die ons wel weer lieten weten dat ze naar school zouden willen. Dan moeten we dus ook kijken: goh, wat is er mogelijk? Wellicht gaat het dan niet alleen om werken aan school, maar ook gewoon om elkaar ontmoeten. Wellicht zijn er andere mensen en ander onderwijspersoneel die daar een rol in kunnen spelen.

De **voorzitter**:

Dan tot slot vanuit mij. U heeft helder uiteengezet wat LAKS allemaal gedaan heeft in de coronaperiode om voor de belangen van scholieren op te komen. Wat zou het kabinet anders moeten doen om tijdens een volgende crisis meer aandacht voor scholieren te hebben?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat we dus moeten kijken wat er bij die generatie leeft en hoe we maatregelen kunnen treffen om daarmee om te gaan. Het is ook gewoon een generatie die zich heel veel zorgen maakt. Of het nou gaat om woningen of klimaat, er zijn jongeren die zich daar zorgen over maken en die zich daarover uitspreken. Ik denk dus dat de onzekerheid in zo'n pandemie verder gaat dan alleen: ik wil weer naar school. Die gaat over alle onzekerheid die er ook later nog bij komt. Financiële zorgen hebben we nu niet geraakt, maar dat is heel ingewikkeld. Ik denk dus dat het heel erg belangrijk is dat Kamerleden, maar ook bewindspersonen, zich altijd bewust blijven van de generatie waarvan wellicht niet iedereen zelf in staat is om u te benaderen en om met veel belangengroepen te komen. Je moet echt bekijken: hoe zorgen we er nou op systemisch niveau voor dat we dat goed doen, hoe richten we dat op een formele manier goed in? Dus hoe zorgen we er nou voor dat bij het Catshuisoverleg dus niet alleen experts met een medische optiek komen, maar dat je ook mensen uitnodigt met zicht op de maatschappelijke gevolgen, wetenschappers die daar veel onderzoek naar hebben gedaan?

De **voorzitter**:

De vraag stellen, is 'm ook beantwoorden: hoe zouden we dat moeten inrichten?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat het heel goed is om daar te beginnen en echt te bekijken: hoe zorgen we er op een fundamentele manier voor dat er verschillende perspectieven zijn? We hebben het destijds ook veel gehad over de zogeheten generatietoets, dus een toets die beleid beoordeelt op: wat doet dit voor volgende generaties? Ik denk dat het vanuit daar ook belangrijk is om te bekijken: hoe kunnen we dat verder formaliseren en hoe zorgen we er ook voor dat we dat in een crisissituatie kunnen vormgeven?

De **voorzitter**:

Oké. Dank u wel. Collega Poortman, heeft u op dit onderwerp nog aanvullingen?

De heer **Poortman**:

Ja, ik heb een wat nieuwsgierige vraag. U bent als generatie corona uiteindelijk ook voorbij geraakt, samen met ons allemaal. Wat merkte u in uw omgeving van corona? U heeft het gehad over effecten die toen zijn ontstaan. Dat kan natuurlijk een punt zijn waarop u misschien even kort kunt ingaan. Ziet u om u heen dat jongeren nog lijden van die periode? Ik ben ook wel nieuwsgierig of het überhaupt nog een gespreksonderwerp is.

Mevrouw **Luijckx**:

Ik denk dat ik dat best wel samen kan nemen. Wat we sinds covid veel meer zijn gaan doen en wat ik ook ben gaan zien, is het volgende. De mentale gesteldheid kwam veel meer ter sprake bij jongeren. Veel meer mensen, veel meer jongeren praten daar met elkaar over.

De heer **Poortman**:

Het werd überhaupt meer een onderwerp?

Mevrouw **Luijckx**:

Klopt. Meer mensen zoeken hulp en krijgen daar hulp bij. Het heeft gevolgen voor wat ik net al zei. Ik ben na het LAKS gaan studeren en het studentenleven ingegaan. Daarin zie je dat er dus een generatie is die de eerste studenten jaren niet fysiek heeft kunnen volgen en die dan toch ook een bepaalde "fysieke opvoeding" – zo wil ik het bijna noemen – mist in interacties, in hoe dingen gaan. Je moet dus daarin jezelf wel weer opnieuw uitvinden. Maar in algemene zin ben ik onwijs te spreken over de veerkracht van mijn generatie, over de solidariteit die we getoond hebben richting anderen bij een virus waar wij relatief weinig last van hadden en over wat we

echt gedaan hebben als jongeren, namelijk dat we ons in algemene zin enorm aan de regels hebben gehouden en dat we daarna ook weer hebben gezegd: oké, we zetten de schouders eronder en we gaan door. Daar ben ik dus ook vooral ontzettend trots op.

De heer **Poortman**:

Dat kan ik me voorstellen. U noemde even dat er binnen uw generatie een soort ontwikkelingsachterstand is in de fysieke ruimte en dat het een achterstand is die u goed te maken heeft. Is dat op dit moment vooral een persoonlijke opdracht of ziet u nog steeds initiatieven ontplooid worden om daarin van ondersteuning te zijn?

Mevrouw **Luijckx**:

Er zijn destijds heel veel initiatieven ontstaan. Ik kwam deze week weer het studenteninitiatief Lieve Mark tegen, dat daarin heel erg veel voor studenten doet. Er zijn organisaties die dat doen. Ik denk dat er ook een opdracht ligt voor het onderwijs om niet te blijven hangen in dingen doen omdat we het altijd zo deden. We hebben de besluitvorming rond het centraal eindexamen van 2021 nu niet behandeld, maar daarvoor verwijs ik dan graag naar mijn besloten voorgesprek. Maar af en toe was het heel ingewikkeld dat bepaalde organisaties – in dit geval was dat het vervolgonderwijs – toch ook bleven hangen in een bepaalde norm en in een bepaalde kwaliteitsstandaard. Ik denk dat dat ook heel belangrijk is. We hebben nu de veerkracht gezien van het onderwijs, een stelsel waarvan we dachten dat het nooit op deze manier in beweging zou kunnen komen, maar dat gebeurde. Ik denk dat dat ons laat zien dat veranderingen mogelijk zijn en dat we daar ons uiterste best voor moeten doen.

De heer **Poortman**:

Goed dat u dat punt nu alsnog even gemaakt heeft. Dank daarvoor. Ik heb verder geen vragen.

De **voorzitter**:

Collega Mutluer, heeft u nog aanvullingen?

Mevrouw **Mutluer**:

Ja, ik heb één opmerking of vraag. Op 7 juli gaf u, nadat u besloot om af te treden, een interview en daarin zegt u: "Jongeren hebben misschien geen stemrecht, maar wel recht op een stem. Ik ben blij dat ik samen met mijn bestuursgenoten die stem mocht zijn afgelopen jaar. Ik heb eerder spijt dat

ik te weinig voor leerlingen heb gedaan, dan te veel." Als ik dat lees, doet dat me pijn.

Mevrouw **Luijckx**:

Daar sta ik nog steeds achter. Allereerst was het ontzettend uniek om dat te doen. Ik heb dat met twee besturen mogen doen. Alle twee waren besturen met ontzettend getalenteerde jongeren, die mij af en toe ook de les lazen. Nou ja, de LAKS-leden zijn ook niet op hun mondje gevallen, dus die hebben het mij af en toe ook heel erg lastig gemaakt, én terecht, want dat hoort in een goede organisatie en in een gezonde vereniging. Maar van die uitspraak destijds, namelijk "ik heb eerder spijt dat ik te weinig voor leerlingen heb gedaan, dan dat ik te veel heb gepleit voor een heropening", is het gevoel mij later nog wel bijgebleven. Dat gaat dan echt over dat ik gewoon heb gezien wat het heeft gedaan in de sociaal-emotionele vorming en in – ik kan het lijstje weer noemen – al die mentale schade die het heeft aangebracht en dat ik me wel heb afgevraagd: had ik niet nog harder aan de bel moeten trekken?

Mevrouw **Mutluer**:

Maar hoort die uitspraak door een destijds 17-jarige, jonge – ik mag geen oordeel vellen – talentvolle vrouw uitgesproken te worden of door volwassenen die die crisis hebben gedragen?

Mevrouw **Luijckx**:

Ik hoop dat het beide kan, maar ik hoop ook echt dat er ... Ik hoorde eerder de heer Roscam Abbing, volgens mij, zeggen dat er nergens zo veel over jongeren is gesproken als in het Catshuis. Dat vind ik eigenlijk heel jammer, omdat dat niet het gevoel was dat ik had toen ik bijvoorbeeld dat afscheidsinterview aan de Trouw gaf. Dus ik denk dat daar ook nog winst te behalen valt, al is het maar met het delen van de dilemma's waar een kabinet voor staat. Nogmaals, we hebben met alles wat we konden geprobeerd om die stem van een generatie te vertolken. Uiteindelijk is het ook aan de politiek om dat op te pakken en daar wellicht lering uit te trekken.

Mevrouw **Mutluer**:

Oké. Dank je wel.

De **voorzitter**:

Mevrouw Luijckx, we komen hiermee tot een afronding van het openbare

verhoor, maar voordat we gaan afsluiten wil ik namens de commissie de volledige afkeur uitspreken over de bedreigingen, waar u helaas toen mee te maken had en waar u wederom mee te maken heeft. Dat is volstrekt onacceptabel. Wij hebben in aanloop naar dit verhoor daarover ook contact gehad. Helaas is dat een terugkerend thema in meerdere coronaverhoren. Ik wil u wel enorm bedanken voor uw toelichting. Dat helpt ons als commissie om lessen te trekken voor een eventuele volgende pandemie of langdurige crisis. Ik wilde dit namens de commissie wel benoemd hebben. Heel veel dank. Ik verzoek de bode om de getuige en haar bijstandsverlener naar buiten te leiden.

(Mevrouw Luijckx wordt naar buiten geleid door de bode.)

De voorzitter:

Het volgende openbare verhoor door de parlementaire enquêtecommissie Corona vindt aanstaande maandagochtend om 10.00 uur plaats met Femke Halsema, burgemeester van Amsterdam. Ik sluit de vergadering.

Sluiting 15.45 uur.